

Rita Atria, een Siciliaanse rebel

Petra Reski

Rita Atria, een Siciliaanse rebel

Vertaald uit het Duits door Marcel Misset

Lebowski, Amsterdam 2009

Oorspronkelijke titel: *Rita Atria – eine Frau gegen die Mafia*
Oorspronkelijk uitgegeven door: Hoffman und Campe, 1994
© Petra Reski, 1994
© Vertaling uit het Duits: Marcel Misset, 2009
© Nederlandse uitgave: Lebowski, 2009
Omslagontwerp: Dog and Pony, Amsterdam
Binnenwerk: Michiel Niesen, Amsterdam
Foto omslag: © Shobha Battaglia/Contrasto
Foto's binnenwerk: © Shobha Battaglia/Contrasto
Foto achterzijde: © Paul Shirnhofner

ISBN 978 90 488 0282 1

NUR 305

www.petrareski.com

www.reskisrepubliek.wordpress.com

www.lebowskipublishers.nl

www.crimedelacrime.nl

Lebowski is een imprint van Dutch Media Uitgevers bv

**Produktgroep uit goed beheerde
bossen, gecontroleerde bronnen
en gerecycled materiaal.**

Cert no. SGS-COC-003091

www.fsc.org

© 1996 Forest Stewardship Council

Voor mijn moeder. En voor mijn vader.

‘Nee, niets zal je beschermen tegen je angsten. Niets zal je beschermen tegen de wereld, die nooit de jouwe zal zijn.’

Rita Atria

Inhoud

	Voorwoord bij de Nederlandse uitgave	11
	Proloog	15
1	Niets dan de waarheid	17
2	Partanna	22
3	Picciridda	31
4	Don Vito	38
5	Broer en zus	47
6	Scènes uit een huwelijk	53
7	Kroniek van een aangekondigde wraak	60
8	Piera's keus	68
9	De verloren eer	79
10	Piera's getuigenis	85
11	Geen uitweg	93
12	Laatste dagen in Partanna	100
13	Rome	105
14	Ik ben een Atria	110
15	Het hemd is nader dan de rok	115
16	Paolo Borsellino	122
17	Gabriele	127
18	De verschrikkelijke zomer	132
19	Iedereen is bang	137
20	Als ik dood ben	142
21	Heldin tegen wil en dank	148
22	Partanna, een jaar later	151
23	De maffia, dat zijn de anderen	156
24	De vrouw zonder vrees	162
	Epiloog	169
	Nawoord	171
	Dankwoord	173

Voorwoord bij de Nederlandse uitgave

Aristoteles had zich geen betere heldin kunnen indenken dan Rita Atria. Een heldin die in eerste instantie alleen uit is op wraak, maar als ze de dood van haar vader en haar broer uiteindelijk vergeldt door te getuigen tegen de maffia van haar dorp, langzaam beseft hoe zinloos haar wraak is. Een heldin die ten onder gaat aan haar wraakgevoelens en haar leven verliest. Voer voor literatuurtheoretici. Maar helaas is haar verhaal waargebeurd.

En helaas is het een hedendaagse geschiedenis. Journalisten krijgen niet vaak de kans verhalen te schrijven die de tand des tijds weerstaan. Die de tijd doorstaan zonder te verbleken of te verwelken. Maar ik kan er onmogelijk trots op zijn dat wat ik eens over Rita's noodlot schreef, ons vandaag nog net zo aangaat. Hoeveel liever had ik nu haar verhaal herlezen en gezegd: godzijdank is alles veranderd. Onvoorstelbaar hoe anders Italië er nu uitziet!

Ik zou graag in een Italië leven dat niets meer van doen heeft met het land zoals het in 1992 was, het jaar dat de twee onderzoeksrechters Giovanni Falcone en Paolo Borsellino door de maffia werden opgeblazen. Ik had gewild dat Rita's verhaal geschiedenis was geworden: de geschiedenis van een moedig, jong meisje dat een voorbeeld werd voor velen. Ik wou dat er steeds meer spijtoptanten kwamen, totdat het net van de georganiseerde misdaad dat over dit land ligt aan flarden werd gescheurd.

Maar in werkelijkheid zijn er nauwelijks nog spijtoptanten. De paar die er zijn worden slecht beschermd. Het loont niet langer de maffia de rug toe te keren: de kroongetuigenwet,

het sterkste wapen in de strijd tegen de octopus die het land in haar tentakels houdt, is stukje bij beetje teruggedraaid. Het is een van de vele antimaffiawetten die langzaam maar zeker van zijn effectiviteit is beroofd.

In de jaren na Rita's dood was ik getuige van het snelle herstel van de maffia na de nederlaag die zij leed sinds de aanslagen op Falcone en Borsellino. Vliegensvlug verdwenen de maffiabazen en hun moordzuchtige handlangers weer in hun vermommingen waarin ze eeuwenlang hebben overleefd: als burgers onder de burgers, intellectuelen onder de intellectuelen, als adel onder de adel.

Sindsdien slaagde de maffia erin heel Europa te veroveren: Nederland, België, Duitsland, Frankrijk, Spanje – Europa heeft geen grenzen meer. Daar profiteert vooral de georganiseerde misdaad van. De slachting in Duisburg was een teken aan de wand. Een blikseminslag. Een waarschuwing. Heel even toonde de maffia haar ware gezicht. Maar onmiddellijk trad ze weer terug in de schaduw. De verdachten van de moorden werden in Amsterdam gearresteerd, waar ze in een huurwoning een onopvallend bestaan leidden.

Was Rita's strijd dan zinloos? Was haar geloof in een overwinning op de maffia tevergeefs?

Nee, zeg ik, ondanks alles. Want ze is opgestaan tegen het zwijgpact en tegen de angst: haar eigen angst en die van anderen. De angst is het grootste kapitaal van de maffia; het zwijgen van de meerderheid over de wandaden van een minderheid is haar levensverzekering. Of, zoals de vermoorde onderzoeksrechter Giovanni Falcone het formuleerde: 'Wie bang is sterft iedere dag. Wie niet bang is, sterft maar een keer.'

Het getuigde van grenzeloze moed dat Rita rebelleerde tegen de maffia in haar dorp. In haar onverschrokkenheid deinsde ze ook niet terug voor een analyse van de maffia in zichzelf. Niet veel mensen hebben de moed opgebracht die Rita tot een symbool heeft gemaakt. Ze woonde niet in de

beschutte wereld van Amsterdam, Hamburg of Parijs. Ze leefde in een klein, Siciliaans dorp, waar iedere steen al eeuwen de maffia ademt. Ze kwam uit een maffiafamilie. Ze heeft er met haar leven voor betaald.

Petra Reski

Venetië, augustus 2009

Proloog

Toen Rita ten slotte deed wat ze moest doen, was Rome verlaten. Het was een van die lome zondagmiddagen in juli waarvoor iedereen op de vlucht slaat – naar zee, het platteland op, zolang het maar weg is uit de verstikkende hitte van de stad. De Via Amalia was uitgestorven, de bars waren gesloten, de rolluiken neergelaten, geen enkele auto zoefde over het asfalt.

Op de tweede verdieping stond een vrouw na het middagen de afwas te doen, toen een lichaam langs haar raam viel en op de stoep te pletter sloeg. Ze rende de straat op en boog zich over het meisje dat met haar laatste krachten nog iets probeerde te zeggen. Wanhopig paste ze hartmassage toe, maar het meisje raakte buiten bewustzijn. Toen de ziekenwagen arriveerde ademde ze nog.

Later zocht de politie naar ooggetuigen, maar niemand had gezien hoe Rita in haar roze pyjama uit het raam sprong. In de anonieme buitenwijk van Rome kende niemand haar, niemand wist hoe lang ze al in de bruine huurkazerne op de Via Amalia nummer 23 woonde.

Twee dagen later, toen alleen een met krijt getekend silhouet op het asfalt nog aan het voorval herinnerde, was iedereen het arme kind, *la poveretta*, alweer bijna vergeten. Nog diezelfde dag stond in de krant *La Repubblica* in de rubriek ‘overig nieuws’ het volgende bericht: ‘Een jonge vrouw, informante van de Palermitijnse onderzoeksrechter Paolo Borsellino, is op zondagmiddag van zeven hoog uit het raam van een huurflat in Rome gesprongen. Volgens de eerste berichten handelde de zeventienjarige Rita Atria uit vertwij-

feling over de dood van de onderzoeksrechter, die precies een week geleden het slachtoffer werd van een aanslag. De zeventienjarige woonde sinds een paar maanden in Rome, waar zij zich had gevestigd sinds zij, samen met haar schoonzuster Piera Aiello, waardevolle informatie verschaftte aan Borsellino over de maffia in het Belicedal, met name over de maffia in Partanna.’

Als journalisten in de Via Amalia op onderzoek uitgaan, blijven de deuren gesloten. Wie weet wie Rita Atria was? Een *pentita* misschien, een spijtoptant van de maffia? *Non si sa mai*, je weet het niet. En met de maffia wil niemand iets te maken hebben.

1 Niets dan de waarheid

Rita had in haar testament bepaald dat ze naast haar broer Nicola begraven wilde worden, in het familiegraf van de Atria's in Partanna. Op 31 juli om negen uur 's ochtends arriveert de notenhouten kist op de begraafplaats van Partanna. Het is een typisch Siciliaans kerkhof, iets buiten het dorp gelegen aan een haarspeldbocht. Een enkele cipres geeft wat schaduw, levensgrote marmeren engelen buigen zich met palmtakken in hun handen over de doden. De graven zijn bedekt met marmeren platen, de meeste wit, een enkele dof uitgeslagen, andere zorgvuldig opgepoetst. Witte aronskelken en oranje lelies verdorren in de vazen. Zelfs plastic bloemen verwelken er. De zon onttrekt het groen aan de bladeren en de kleur aan de bloemen tot er niet meer overblijft dan wat vaalgele stengels. Op de grafstenen zijn ovale, porseleinen medaillons met foto's van de doden aangebracht – de mannen in pak met stropdas, de vrouwen in hun zondagse jurk. Sommigen glimlachen naar de bezoekers, anderen kijken met gepaste ernst, alsof ze wisten dat hun foto op een dag hun graf zou sieren. Wie het zich kan permitteren heeft zelfs een mausoleum voor zichzelf laten oprichten, neogotisch als het even kan en bij voorkeur van grijs graniet. Als sacrale rijtjeshuizen rijgen de pompeuze kapellen zich langs de kerkhofmuur aaneen.

Het lichaam van Rita Atria wordt tot de begrafenisplechtigheid die in de namiddag zal plaatsvinden, opgebaard in een kleine aula, maar niemand komt naar de wake. Er wordt zelfs geen treurmis in de kerk gehouden: voor zelfmoorde-naars worden geen missen opgedragen – de bisschop van

Mazaro del Vallo heeft het zo besloten – en haastig aan de geestelijken in Partanna getelegrafeerd.

Toch verzamelen zich rond vieren de eerste bezoekers voor de kleine aula. In het zwart geklede vrouwen uit het dorp, een klasgenootje van Rita, haar lerares van de lagere school, een afgevaardigde van het Siciliaanse parlement, een paar nieuwsgierigen en minstens dertig journalisten uit heel Italië. Verder zijn er vertegenwoordigers van het comité 'Vrouwen tegen de maffia' en de 'hongerstakers van Palermo', vrouwen die sinds de aanslag op de onderzoeksrechters Giovanni Falcone en Paolo Borsellino voor het Teatro Politeama bivakkeren om er hun 'honger naar gerechtigheid' te demonstren. De burgemeester van Partanna, Antonio Passalacqua, onderstreept de waardigheid van zijn ambt door met een sjerp in de nationale kleuren te verschijnen, maar gaat de journalisten zo veel mogelijk uit de weg. Van de familie is alleen Rita's zuster Annamaria aanwezig, die met haar man uit Milaan is gekomen. De reis moet haar zwaar zijn gevallen: Annamaria is zeven maanden zwanger. Ook Rita's tante Giuseppina is gekomen. Ze houdt zich afzijdig en snikt luidruchtig in de schaduw van een cipres.

Het gezelschap loopt wat heen en weer in de brandende julizon en wist zich het zweet van het voorhoofd. Dan verschijnt de pater, Don Calògero Russo, en om vijf uur zet de rouwstoet zich in beweging. Rita's kist is versierd met een bloemstuk van rode rozen en één witte lelie, acht vrouwen uit Palermo dragen haar op de schouders naar het open graf. Rita's moeder laat haar gezicht niet zien op de begrafenis van haar dochter.

Zwetend, en met trillende stem houdt Don Calògero zijn preek. Als hij voor de zoveelste keer zelfmoord als zonde aanmerkt, wordt het de vrouwen te veel. 'Rita heeft niet gezondigd,' onderbreken ze woedend zijn preek, 'Rita heeft alleen maar de waarheid gezegd.' Rita's zuster is als versteend, ze huilt niet, jammert niet en kijkt slechts naar het graf. Dan

wordt de kist rechtstandig in de kuil neergelaten, zoals in Partanna gebruikelijk is. De vrouwen gooien bloemen op de kist, tante Giuseppina huilt geluidloos in haar zakdoekje. De opzichter van de begraafplaats schikt de linten van de kransen. Op een van de linten staat *Sappi che non sei sola*, weet dat je niet alleen staat.

Rita heeft eindelijk rust gevonden – naast haar broer Nicola. Ook hij stierf geen natuurlijke dood, zegt men: hij zou door de maffia zijn vermoord, een jaar geleden, omdat hij de moordenaar van zijn vader zocht. Hij was zevenentwintig toen hij stierf. Een mooie jongeman met regelmatige gelaatstrekken en zware zwarte wenkbrauwen. Op de porseleinen foto lacht hij triomfantelijk. *Sei sempre vivo nei nostri cuori*, je leeft voor altijd in onze harten, staat onder de foto in het marmer gebeiteld. Drie rijen verder ligt Rita's vader begraven: Don Vito werd hij in Partanna genoemd. Op zijn vierenzestigste werd hij doodgeschoten. Zijn vrouw stond erop dat hij in het graf van haar familie werd bijgezet, hoewel hij een Atria was. Niemand weet waarom. De foto toont een ernstige man met glanzend zwart brillantinehaar en dezelfde zware wenkbrauwen als zijn zoon Nicola. Onder zijn foto staat nogal mat *Il tempo passa, il pensiero rimane*, de tijd vergaat, de herinnering blijft.

Verder liggen er de doden van de *faida*, de oorlog tussen de maffiafamilies van Partanna: de Ingoglia's en de Accardo's – dertig doden zijn er gevallen in de machtsstrijd tussen beide families. Dertig doden in slechts vier jaar, dertig doden in een dorp dat hooguit 9000 volwassenen telt. Sommigen verdwenen spoorloos – misschien werden ze opgelost in zuur, in beton gegoten of liggen ze tot op de dag van vandaag in een put – de gebruikelijke manieren om een lijk te laten verdwijnen. Alsof het een laatste overwinning op de rivalen betreft, worden de graven met steeds grotere engelen opgesierd, met het eeuwige vuur, steeds grotere Christussen aan het kruis.

Langzaam verspreidt de rouwstoet zich, de journalisten

houden pen en opschrijfboekje in de aanslag om meningen te noteren. Maar in Partanna heeft niemand een mening. ‘Vindt u dat Rita Atria en haar schoonzus Piera Aiello juist hebben gehandeld door samen te werken met de onderzoeksrechters?’ – ‘Wat wisten die nou, het waren nog kinderen,’ mompelt iemand, maar verder houdt iedereen de lippen op elkaar. Gehaast ontvluchten de bewoners van Partanna het kerkhof en de opdringerige journalistenmeute.

Ook de burgemeester wil er zo snel mogelijk vandoor, maar hij wordt door journalisten bestormd: ‘Hoe zit het met uw voorganger, de afgevaardigde Culicchia, die door Rita Atria en Piera Aiello werd beschuldigd van moord en lidmaatschap van de maffia?’ Zonder te haperen gooit de burgemeester eruit wat hij al duizenden keren heeft gezegd: Culicchia was een eerlijk man, correct en rechtschapen. Hij had altijd het beste met Partanna voorgehad. Ten slotte slaagde hij erin zich te ontworstelen aan zijn belagers – weg naar zijn gekoelde kantoor, ver weg van lastige vragenstellers.

Op Rita’s graf wordt een kleine gedenksteen in de vorm van een opengeslagen boek geplaatst. Het porseleinen portret toont een jong meisje met een pony, donkere ogen en een verlegen lachje om de lippen. Onder de foto staat: *La verità vive*, de waarheid leeft.

Een paar dagen later is Rita’s vrijwillige dood ‘de affaire Rita Atria’ geworden. ‘Zij verried de maffia: zelfs haar eigen moeder weigerde haar een laatste groet’ en ‘Rita’s provocatie’ koppen de kranten. Heel Italië trekt zich het lot van het Siciliaanse meisje aan en stuurt telegrammen, rouwkaarten en solidariteitsbetuigingen. Vanuit Turijn stuurt iemand een ansichtkaart, geadresseerd aan ‘Rita Atria, kerkhof van Partanna’. Daarop staat geschreven: ‘Rita, je bent een lichtend voorbeeld voor velen. Hoeveel moedelozen heb je weer hoop gegeven! Je zult voor altijd voortleven in de harten van eerlijke Italianen.’